

Žaneta MARKEVIČIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas

Keli XIX–XX amžiaus katalikiškų giesmių tekstų ypatumai

Straipsnyje nagrinėjami keli XIX–XX amžiaus katalikiškų giesmių kalbos, redagavimo ir publikavimo ypatumai: nemažos giesmių dalies anonimiškumas, jo priežastys, tekstų nestabilumas dėl daugkartinio redagavimo (kinta net lietuvių literatūros klasikų sukurti tekstai), giesmių trumpinimas. Svarstoma, ką laikyti giesmės autoriumi, kai pirminis tekstas po kelių leidimų pakinta beveik neatpažįstamai. Trumpai aptariamos archajinės ir tarminės giesmių kalbos ypatybės.

The article analyses several aspects of Catholic religious song lyrics of the 19th and 20th centuries from the viewpoint of language, editing and publication: anonymity of some songs and reasons of this, as well as unstable song lyrics due to multiple editions (even those created by Lithuanian literary classical authors) and abridgement of religious songs. The article discusses who should be considered the author of a religious song when, after a number of publications and editions, the initial lyrics are altered almost unrecognisably. The article also contains a short overview of archaic and dialectal peculiarities of the language that is typically used in religious songs.

Įvadas

Lietuvos katalikų bažnyčiose ir tikinčiųjų namuose giedami labai įvairūs tekstai: giesmės, psalmės, litanijos, himnai, raudos, meldimai, giedamasis rožinis ir kt. „Liturginiame maldyne“ tarp Kalėdų giesmių įdėta net lopšinė „A, a, a, Jėzuli“¹. Giedamos ir pagrindinės maldos: „Viešpaties malda“ („Tėve mūsų“), „Angelo pasveikinimas“ („Sveika, Marija“), „Švč. Trejybės pagarbinimas“ („Garbė Dievui Tėvui“), „Apaštalų tikybės išpažinimas“ („Tikiu į Dievą Tėvą“), „Viešpaties angelas“. Namuose dažniausiai giedamos šermenų giesmės. Seniau giedota per namuose rengtas gegužines pamaldas (vadinamąsias *mojines*, *mojy*), giedotos švč. Mergelės Marijos valandos (vadinamosios *gadzinkos*, arba *adynos*)². Savo nuožiūra pasirinktas giesmės žmonės gieda ir pavieniui arba grupelėmis.

Sėnosios XVI–XVIII amžiaus Lietuvos katalikų bažnyčiose giedotos giesmės plačiai tyrinėtos. M. Vaicekausko monografijoje „Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės“ aptarta to laikotarpio giesmynų ir kitų leidinių, į kuriuos įdėta giesmių, parašymo, leidimo istorija, nustatomi į lietuvių kalbą verstų giesmių šaltiniai, svarstoma, kurios

giesmės gali būti originalios. Ypač svarbu, kad šioje knygoje nurodoma, kuri giesmė kuriame leidinyje paskelbta pirmą kartą ir kuriuose giesmynuose pakartota vėliau³. Giesmių kalba šioje monografijoje nenagrinėjama. Didžiulė pagalba XVI–XVIII amžiaus giesmių tyrėjams yra D. Pociūtės-Abukevičienės ir M. Vaicekausko parengta antologija „Giesmės dangaus miestui“⁴. Labai reikėtų ir panašios XIX–XXI amžiaus giesmių antologijos.

Iš senųjų katalikiškų giesmynų ypač plačiai nagrinėti patys pirmieji. 1646 m. išleista S. M. Slavočinskio giesmyną „Giesmes tikieimuy katholickam pridiarancias“ tyrinėjo J. Lebedys, Z. Zinkevičius, M. Vaicekauskas ir kt.⁵, Pranciškaus Šrubauskio giesmyną „Bašas sirdies“ – J. Lebedys, M. Vaicekauskas, B. Kabašinskaitė ir kt.⁶ Mažiau rašyta apie vėliau išleistus katalikų giesmynus.

Pagrindinių katalikiškų giesmynų leidimą trumpai aptarė A. Motuzas, B. Kabašinskaitė⁷.

Straipsnyje išsamiai aptarti visų giesmynų ir giesmynėlių neįmanoma, nes vien Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos elektroniniame kataloge rasta per devyniasdešimt tokio tipo leidinių (be pakartotinių leidimų ir maldaknygių, į kurias taip pat dažnai dedama giesmių). Todėl pasirinktas nedidelis tekstų kiekis: iš XIX amžiaus – A. Strazdo, A. Baranausko kurtos ir verstos giesmės, M. Valančiaus tvarkyta „Giesmių knyga arba Kantičkos“; iš XX amžiaus pirmosios pusės – 1930 m. išleistas J. Tilvyčio parengtas „Giesmynas“, „Parapijiečio giesmynėlis“, 1909 m. išleista maldaknygė „Aniuolas Sargas“, tikybos vadovėlis „Sveika Marija“, Maironio giesmės; iš XX amžiaus antrosios pusės – „Liturginis giesmynas“, „Liturginis maldynas“, „Bendruomenės giesmynas“, 1973 m. išleistas „Psalmynas“, B. Brazdžionio giesmės⁸. Visi šie tekstai neblogai parodo savo laiko giesmių kalbos ypatybes, leidimo ir redagavimo tendencijas. Aptariamo laikotarpio giesmės šiek tiek lyginamos ir su senesnių leidinių tekstais.

Straipsnio tikslas – aptarti kai kuriuos XIX–XX amžiaus katalikiškų giesmių autorystės, kalbos, struktūros, redagavimo ypatumus. Uždaviniai: 1. Panagrinėti dalies giesmių anonimiškumą ir jo priežastis. 2. Aptarti giesmių tekstų nestabilumą ir su juo susijusią autorystės problemą. 3. Parodyti tam tikrą giesmių kalbos archajiškumą. Metodai: šaltinių analizės, lyginamasis, deskriptyvinis.

Giesmių anonimiškumas ir autorystė

Dabartiniuose giesmynuose ir maldaknygėse paprastai nenurodomos giesmių autorių, vertėjų, kompozitorių pavardės. Neretai autorystės ir nebeįmanoma nustatyti. Dažnai net neaišku, ar giesmė originali, ar versta iš kitos kalbos. Z. Zinkevičius, plačiai nagrinėjęs S. M. Slavočinskio giesmyną, nesiryžo spręsti, kurios giesmės verstos, o kurios jo paties sukurtos. Pats S. M. Slavočinskis giesmyno pratarinėje rašė, kad kai kurios giesmės „iš naujo sudėtos yra“⁹. M. Vaicekausko ir kitų tyrėjų nuomone, originali yra viena giesmė ir dviejų giesmių pradžios. Kitos „iš naujo sudėtos“ giesmės gali būti lotyniškų ar lenkiškų giesmių perdirbiniai arba sekimas¹⁰.

A. Motuzas, ištyręs daugelio giesmių genealogiją, nustatė, kad nemaža dalis ir dabar populiarių giesmių („Graudūs verksmai“, „Sveika, Aušrine žvaigždele“, „Sveika, Marija,

Motina Dievo“ ir kt.) yra verstos iš lenkų kalbos¹¹, Švč. Mergelės Marijos valandų giesmės – tiesiai iš lotynų kalbos¹². Šis autorius, plačiai aprašęs kalvarijų Kryžiaus kelio apeigas ir jų kilmę, teigia, kad iš 25 šio kelio giesmių 14 yra verstos iš lenkų kalbos, 5 – iš lotynų ir 6 – vietinės, lietuviškos¹³. Velykų giesmė „Linksma diena mums nušvito“ yra vokiškos kilmės, bet į lietuvių kalbą versta iš lenkiško giesmyno¹⁴.

„Liturginiame giesmyne“ nurodytos leidėjams žinomų giesmių autorių (vertėjų), muzikos kūrėjų pavardės. Bet nemaža giesmių liko be tokių nuorodų. Prie jų parašoma, kad tai tradicinė giesmė, imta iš „Liturginio maldyno“, iš lenkų ar vokiečių giesmynų ir pan.¹⁵ Neužrašyti (vadinasi, leidėjams nežinomi) net kai kurių labai populiarių giesmių autoriai ar vertėjai: „Jėzau, pas mane ateiki“, „Šventas, šventas“, „Gul šiandieną štai ant šieno“ ir kt. Paskutinė giesmė yra M. Valančiaus tvarkytame giesmyne „Giesmių knyga arba Kantičkos“¹⁶.

Nustatyti giesmių autorius dažnai iš tikrųjų būna nelengva. Pavyzdžiui, dabar giedamos giesmės „Rasokit, dangūs“ pirmasis posmelis labai primena A. Baranausko giesmės „Warwinkit rasą“ pradžią. Žr. „Liturginiame giesmyne“ ir A. Baranausko „Raštų“ pirmame tome esančius tekstus:

*Rasokit, dangūs, iš savų aukštybių,
debesys, lykit lietumi teisybės!
Išdžiūvus žemė teatsigaivina
Ir Atpirkėją mums teišdaigina.*¹⁷

*Warwinkit rasą Dangūs isz auksztybės!
Debesys, lykit lētumi teisybės:
Tegul sukepus žemė prasižioja
Ir iszdaigina mums Iszganytoją!*¹⁸

Bet tolesni posmeliai visai nesutampa – nei turinys, nei raiška. Tekstas lieka anoniminis.

Norom nenorom tenka pripažinti giesmių daugiaautorystės faktą. Giesmės „Sveikas, Jėzau gimusis“ vertimas pirmą kartą paskelbtas S. M. Slavočinskio giesmyne, o vėliau daug kartų spausdintas kituose giesmynuose, maldaknygėse ir kitur. Žr. S. M. Slavočinskio (a), „Giesmių knygos arba Kantičkų“ (b), A. Baranausko (c) ir 1930 m. „Giesmyno“ (d) pirmojo posmelio variantus:

- a) *Sweykas Iezav maziaufi,
O Berneli brangiaufi,
Tame nu vžgimime,
O Pannos págimdime,
Linksminkimes ir džiaukimes
Wiefzpatii gimufiam giedokime.*¹⁹

- b) *Sveikas Jėzau mažiausias
Kūdikėli brangiausias,
Tame Jo užgimime,
O Panos pagimdyme,
Linksminkimės ir džiaugkimės,
Dievui garbę duodami, giedokime.*²⁰
- c) *Sveikas gimęs, Wieszpatė,
Szventas Diewo Kudyky!
Gimtės dėną szwenczame
Szventos Panos gimdymo:
Linksminkimems
Ir džiaugkimems
Szokime, gėdodami Wieszpaczam!*²¹
- d) *Sveikas Jėzau gimusis,
Šventas Dievo Kūdiki!
Brangią dieną švėsdami

Užgimimo Viešpaties
Linksminkimės ir džiaukimės,
Dievui garbę duodami giedokime!*²²

Iš S. M. Slavočinskio giesmyno liko eilutė *Linksminkimės ir džiaukimės*, iš „Giesmių knygos arba kantičkų“ – *Dievui garbę duodami giedokime*, iš A. Baranausko vertimo – *Šventas Dievo kūdiki*. Likęs tekstas sukurtas kito žmogaus (arba kitų žmonių).

Anonimiškumas yra ne tik XIX–XX amžiaus problema. XVII–XVIII amžiaus giesmynuose ar kituose leidiniuose, į kuriuos įdėta ir giesmių, nebūdavo nurodomi autoriai, parengėjai ar vertėjai²³.

Giesmės kūrė ir vertė mūsų literatūros klasikai: A. Strazdas („Giesmė prieš Mišią“, „Giesmė apie vardą Marijos“), A. Baranauskas („Linksma diena mums nušvito“, „Piemenėliams vargdienėliams“, „Sveikas, gimęs Viešpatie“, „Piemenys, piemenys“, trys giesmės tuo pačiu pavadinimu „Giesmė į Panelę Švenčiausią“: „Mariją po krūžium stowėjo“, „Sweikà Marija, Dugouš Lelija“ ir „Skaisczausioja, Gražiausioja Dangaus Lelija!“ – ir daug kitų), Maironis („Marija, Marija“, „Apsaugok, Aukščiausias“), B. Brazdžionis („O Kristau, pasaulio Valdove“, „Marija, Motina geroji“, „Garbė Tau, Viešpatie“) ir kt.²⁴ Šiek tiek keista, kad B. Brazdžionis, sukūręs daug puikių eilėraščių religine tematika, sulaukė nedaug harmonizuotų giesmių.

Giesmių nepastovumas ir redagavimo problemos

Religinės giesmės turi specifinę ypatybę, kuri jas skiria nuo liaudies dainų, nereliginės poezijos ir pasaulietinių dainų, – dėl daugkartinio redagavimo jų žodžiai yra labai

nepastovūs, kintami. Maironio sukurti eilėraščiai „Trakų pilis“, „Nuo Birutės kalno“ ar bet kuris kitas yra tokie patys įvairių metų leidimuose, o „Marijos giesmė“ („Marija, Marija“)²⁵, nors ir nesmarkiai, vis paredaguojama. Eilutė *Tu švieti aukštai ant dangaus* kai kuriuose giesmynuose paliekama²⁶, kituose pakeista į *Tu švieti aukštai danguje*²⁷. Kalbos normos požiūriu pirmasis fragmentas taisyklingesnis, bet išyra rimas *dangaus – baisaus*. Eilutė *Nupuolančius stiprink ir vesk* beveik visose bažnyčiose dabar giedama *Parkrintančius stiprink ir vesk*. A. Strazdo eilėraščiuose „Giesmė apie siratas“, „Kiškis“ ir kt. yra daug svetimybų, dabartinei bendrinei kalbai netinkamų žodžių junginių, sintaksinių konstrukcijų, bet įvairiuose leidimuose jie išlaikomi. Keičiamos tik fonetinės ir viena kita morfologinė tarmybė. Šio autoriaus dabar giedama „Giesmė prieš Mišią“ („Pulkim ant kelių“) vietomis menkai beprimena originalą. Žr. A. Strazdo ir „Liturginio giesmyno“ tekstus:

*Dok zgađu, meylų, dok ir pakaiu,
A dusziams czyszcziaus dungiszku Raiu,
Giwiełm sweykatu, dók cziesu gieru,
Par tu Szwiencziausiu miszias afieru.*²⁸

*Ugdyki žemėj meilę, ramybę,
Mirusiems teiki dangaus linksmybę;
Gyviems sveikatą, metų geriausių
Duok per tą auką Mišių švenčiausių.*²⁹

Keliskart pasikeitė „Velykų giesmės“ („Linksma diena mums nušvito“) tekstas. Žr. jos vieno posmelio S. M. Slavočinskio (a), A. Baranausko (b), maldaknygės „Aniuolas Sargas“ (c) ir tikybos vadovėlio „Sveika Marija“ (d) variantus:

- a) *Nuog to welinay drebeia,
Tas pragara pergaleia,
Tewus šžwentus izgiełbeia. Alleluia.*³⁰
- b) *Jis pragarą abgalėjo, Prėszus po kojom pasdėjo
Ant wargstanczu susmyłėjo! Alleluja,...*³¹
- c) *Prieš Jį ir velnei drebėjo, kad pragaruosna atėjo, Tėvus šventus išgelbėjo.
Alleliuja, Alleliuja, Alleliuja!*³²
- d) *Jis pragarą nugalėjo, žalčio galva sutrupėjo, vargšams viltis sužibėjo* –³³

Lyginant A. Baranausko „Velykų giesmę“ su dabartine jos redakcija, matyti daugybę kardinalių pakeitimų. Vieni posmeliai praleisti, įdėta naujų. Pavyzdžiui, A. Baranausko giesmėje visai nėra posmelio *Mirties geluonį išrovė, / Nuodėmes mūsų nuplovė, / Pragaro vartus išgriovė. / Aleliuja...* Daug posmelių sukeista vietomis³⁴. Ar tokį variantą dar galima laikyti A. Baranausko tekstu? Matyt, tokiais atvejais geriausia būtų rašyti „Pagal A. Strazdą“, „Pagal A. Baranauską“ ir pan. Jei tekstas visai nepakeistas arba mažai

redaguotas, autoriaus pavardę derėtų nurodyti. Lietuviai turėtų žinoti bent populiariausių savo giesmių autorius ir vertėjus.

Negalima nesutikti su R. Mikšytės nuomone, kad jau J. Tumo-Vaižganto redaguotose A. Baranausko giesmėse kartais būta beprasmiškos leksikos taisymo, suardžiusio eilučių ritmą. Vėliau giesmės „<...> kalbos gryninimo sumetimais buvo tolydžio labiau taisomos ir redaguojamos“³⁵. Ši nelabai tikusi tendencija išliko iki šiol – kartais šio poeto tekstai redaguojami tikrai be reikalo. Giesmėje „Piemenėliams vargdienėliams“ ryškus vidinis eilutės rimas, gretimų žodžių rimavimas teikė šviesaus vaikiško žaismingumo, kuris labai tiko Kalėdų giesmei:

*Pėmenėlams, wargdėnėlams tarė Diėwo Siuntinys:
Sakau rėiszkiei, szianakt' eiszkiei gimė, kurs jumė iszganys.*³⁶

Dabartinis variantas to vaikiško žaismingumo nebeturi:

*Piemenėliams, vargdienėliams tarė angelas šviesus:
Džiaugsmas didis jus pripildys: Dievas aplankys visus.*³⁷

Atsargiau galima buvo taisyti (tiksliau – visai netaisyti) „Giesmę į Panelę Švenčiausią“ („Skaisčiausioja, Gražiausioja Dangaus Lelija!“), nes A. Baranausko variantas tikrai ne prastesnis už dabartinį. Žr.:

*Tėwo Duktė amžinà,
Diėwo Sunaus Motyna;
Pažadėta,
Numylėta
Dwasios Szwenczausios!*³⁸

Dabar giedama taip:

*Jo duktė Tu išrinkta,
Jėzaus Kristaus Motina,
sužadėta ir mylėta
Dvasios Švenčiausios.*³⁹

Redaguojant klasikų tekstus, reikia stengtis palikti kuo daugiau autentiško teksto. Įtaigesnis, ekspresyvesnis ir šis „Giesmės į Panelę Švenčiausią“ („Skaisčiausioja, Gražiausioja Dangaus Lelija!“) posmelis:

*Tugi żałkczu nebijai,
Szwenta żemėn atejai
Tu pamynei
Ir sutrynei
Puikią jam gałwq.*⁴⁰

Dabartinis variantas:

*Tu kaltės nepažinai,
Dievo meilėje gimei:
prasiđėjai, užtekėjai spindinti visa.*⁴¹

Visai neredaguojama B. Brazdžionio per procesijas giedama giesmė „O Kristau, pasaulio Valdove“. Bet sovietmečiu ji buvo kurioziškai „patbulinta“ ir paversta daina. Originalus antrasis ir ketvirtasis posmelis (savotiškas priegiesmis) yra toks:

*Kaip pavasario žydinčioj šventėj
Žydi Kristaus šviesi vėliava.
Su Tavim eina tautos gyventi,
Su Tavim eis visa Lietuva.*⁴²

Apie 1960 m. per radiją dainuota taip:

*Kaip pavasario žydinčioj šventėj
Žydi spalio šviesi vėliava.
Su tavim eina tautos gyventi,
Su tavim eis visa Lietuva.*

Su giesmių tekstais labai laisvai buvo elgiamasi nuo seniausių laikų – ne tik Lietuvoje, bet ir Vakarų Europoje. Nuo pat viduramžių, M. Vaicekausko teigimu, „<...> autoriai, versdami ar vėliau iš naujo perleisdami giesmes, jas redaguodavo, taisydavo, perrašydavo atskiras eilutes ar strofas, trumpindavo, pridėdavo savų ar iš kitų kūrinių paimtų strofų“⁴³.

Yra dar vienas specifinis bažnytinių giesmių bruožas – jos vis trumpinamos. A. Baranausko „Giesmė į Panelę Švenčiausią“ („Skaiszausoja, Gražiausioja Dangaus Lelija!“) turėjo trylika posmelių, dabar giedami keturi. Giesmė „Linksma diena mums nušvito“ iš pradžių turėjo septyniolika posmelių (S. M. Slavočinskio ir A. Baranausko vertimai, 1930 m. „Giesmynas“), „Parapijiečio giesmynėlyje“ – šešiolika, „Liturginiame maldyne“ – keturiolika, „Liturginiame giesmyne“ – aštuonis, o tikybos vadovėlyje „Sveika Marija“ – keturis. Vienuose rinkiniuose pateikiami penki Maironio „Marijos giesmės“ posmeliai, kituose – trys.

Giesmių trumpinimas – taip pat labai sena tradicija. Strofų skaičius smarkiai skyrėsi ir XVII–XVIII amžiaus giesmynuose. Pavyzdžiui, iš lenkų kalbos versta giesmė „Garbe Diewuy ant aukštibes“ S. M. Slavočinskio ir P. Šrubauskio giesmynuose turėjo vienuolika ketureilių strofų, o Tado Plakevičiaus – aštuonias⁴⁴.

Ypač trumpos dabar giedamos Taizė giesmės. Kartais jas sudaro tik vienas sakiny, kuris kartojamas du ar daugiau kartų, pavyzdžiui: *Jėzau, atmink mane savo Tėvo karalystėj; Akys mūs žvelgia į Viešpatį mūsų; Giedokit visos tautos, giedokit Viešpačiui ir pan.*

Bet reikia pasakyti, kad net tarpukario metais būta labai ilgų giesmių. Pavyzdžiui, 1930 m. „Giesmyne“ išspausdinta „Kristaus kančių giesmė“ turėjo 86 posmelius, „Alyvų daržely“ – 51 ir pan.⁴⁵

Pirmosios Nepriklausomybės metais giesmės imta intensyviai redaguoti. Buvo ryžtingai šalinamos gausios svetimybės. Šis procesas nebuvo labai nuoseklus. 1930 m. išleistas J. Tilvyčio parengtas „Giesmynas“ buvo kalbininko Petro Būtėno patikrintas, todėl daugelio giesmių kalbai net dabartiniu požiūriu nėra ko prikišti. Svetimybų čia vos viena kita, nors šis leidinys sudarytas iš ankstyvesniuose giesmynuose skelbtų įvairių autorių giesmių, kur tų svetimybų apstu⁴⁶. „Parapijiečio giesmynėlyje“ (1943) svetimybų vėl siek tiek padaugėja, pvz., *Prietelį* „bičiulį“, *biednos* „vargingos, varganos“, *biedną* „varginą, varganą“, *prisięga* „priesaika“ ir kt.⁴⁷ Bet apskritai šio giesmynėlio kalba yra neprasta. Tikybos vadovėlyje „Sveika Marija“ (1940) įdėtų kelių giesmių kalba irgi taisyklinga. Šiose knygelėse publikuotos giesmės beveik nebesiskiria nuo dabar giedamų. Kalba iš esmės jau buvo sutvarkyta.

Šermenų giesmės labai ilgai giedotos iš „Giesmių knygos arba Kantičkų“, kurios išleistos daug kartų. Paskutinis jų leidimas išėjo 1928 m. Nors 1913 m. leidimo tituline lape teigiama, kad knyga „Motiejaus Valančiausio žemaičių vyskupo parvežėta ir iš naujo atspausta“, joje labai daug svetimybų. Pvz.:

Ak! Jezau be provos,

*Sunkios Tavo sprovos.*⁴⁸

Į rotužę Jį vesdami,

Antrą kartrą⁴⁹ sūdydami,

Ak! Jezau ronuotas,

Šen ir ten valkiotas.

Matai ir strošnybes, sūdžių neteisybes,

Ant kančių Jezusa, Pilotas išduoda.

Matyt, pagarbiai saugoti senieji tradiciniai tekstai – juk didelė šių giesmių dalis perimta net iš P. Šrubauskio giesmyno. Iš šių „Kantičkų“ šermenų giesmės giedotos Nepriklausomybės, Antrojo pasaulinio karo metais ir vos ne visą sovietmetį. Tik aštuntojo dešimtmečio antroje pusėje ėmė plisti ranka arba mašinėle perrašinėjamos laidotuvių giesmės. Kantičkinis giedojimas buvo savita ilgalaikė lietuvių tautos tradicija, deja, dabar beveik sunykusi. Vargu ar bus paklaudyta V. Balčytytės-Dačinskienės raginimo perleisti šiek tiek paredaguotas „Kantičkas“, skatinti jų giedojimą namie ir bažnyčiose⁵⁰.

Dabartinių religinių giesmių kalba atitinka bendrinės kalbos normas. Nukrypimai labai reti. Dėl ritmo kartais pavartojamos sutrumpintos žodžių formos, pvz., *Matė, kaip bučiuodams Judas Jį pašiepia; Gul šiandieną jau ant šieno; Mokai mus, brangusis Jėzau, jog ir priešus reik mylėt – jiems geru atsismokėt*⁵¹ ir kt. Tiesa, ne visada tobula giesmių skyryba.

Sunkiausia prie bendrinės kalbos normų pritaikyti giesmių kirčiavimą. Nenorminis kirčiavimas ypač būdingas seniau sukurtooms arba išverstoms giesmėms, pvz.:

Linksmà dienà mums nùšvitò,

Visì troškóm džiaugs mò šitò.

Kélės Kristùs, mirtis krìto.

Giesmių melodijos dažniausiai remiasi jambo ir chorėjo pėdomis. Todėl daugiaskiemieniai žodžiai turi du ir daugiau kirčių. Šio netikslumo išvengti, matyt, neįmanoma. Jis labai būdingas liaudies dainoms, pvz.:

*Užūgdei, móčiutė, užūgdei, sėnutė,
Ant dīdžiū vaŗgų, ant rūpestėliū,
Ant gaīliū āšarū.*

Kirčiavimo netikslumų yra net mūsų valstybės himne: *Lietuvà* (voc. sg.), *šviėsa, tiėsa* (nom. sg.). Tokių atvejų ypač sunku išvengti kalboms, turinčioms pastovų kirtį. Žr. latvių Lygo (Joninių) švenčių dainos posmelį (apostrofai rodo nenorminę kirčio vietą):

*Kas gu'lėja Jāņu nakti, līgo, līgo,
Gulės visu vasa'riņu, līgo.*

Giedamųjų tekstų archaizmai ir tarmybės

Kalbos archajiškumas ir paslaptینگumas būdingas įvairių religijų tekstams. Katalikų bažnyčiose daug šimtmečių melstasi ir giedota lotyniškai. Dabar kai kuriose bažnyčiose ši tradicija iš dalies atgaivinama – lotyniškai kalbamos ir giedamos kai kurios maldos bei giesmės. Rusų stačiatikių cerkvėse meldžiamasi senąja bažnytine slavų kalba. Egipto krikščionys meldžiasi mirusia koptų kalba. Sanskritas Indijoje iki šiol yra kulto kalba. Bent dalis Lietuvos karaimų „Koraną“ skaito arabiškai, nors arabų kalbos ir nemoka.

Natūralu, kad ir lietuvių katalikų maldų bei giesmių kalba yra šiek tiek archajiškesnė už kitų sričių kalbą. Nežinomų ar labai retų leksinių archaizmų giesmėse rasti nepavyko. Jokiam žodyne neužfiksuotas žodis *atklónis* „pragarai, mirusiųjų buveinė, į kurią buvo nužengęs miręs Kristus“ rastas tik šnekamojoje kalboje: *Nekrikštytas eina atklónin, kur tamsu.* (Siesarties k., Vidiškių par.). Žodis *atklónis* gali būti siejamas su daiktavardžiu *atklonis* „klonio pakraštys“⁵². Bet greičiau tai yra slavizmas, susijęs su pasenusiu lenkų kalbos žodžiu *odklaniać* „pastumti į šalį, atmesti“. Z. Zinkevičius lietuviškuose poteriuose rado tokius *pragarų* pavadinimus: *paskanda, peklos, pekla, pragarai, pragaras*.

Daug lengviau rasti autorių ar vertėjų sukurtų naujadarų, pvz., A. Baranausko *tekme-niu* „tuo, kas teka (t. y. Kristaus krauju)“, *drusmi ~ drąsmę* „drąsą“, Mergelei Marijai skirtus epitetus *Diewagimdė, Zalkczatramdė*⁵³ ir kt. Kitų giesmynų leidėjams šie epitetai gal atrodė šokiruojantys, nes vėliau nebebuvo kartojami. Net J. Tumas-Vaižgantas juos keitė į *Dievą gimdė, žalkčią tramdė*⁵⁴.

Religinuose tekstuose lengviau rasti morfologinių archaizmų. Ypač ilgai išsilaikė morfologinio trumpėjimo nepatyrusi ilgoji būdvardžių, skaitvardžių, įvardžių ir dalyvių vienaskaitos naudininko forma. Maldaknygėje „Aniuolas Sargas“ tokios formos pavartotos ne vieną kartą, bet tik giesmėse, pvz., *Diev's ne atleido dėl mūsų savamui Sunui tikramui; Garbė ir šlovė Traicėje vienamui, Dievui tikramui; Kuri Pana tarnui savamui Apreiške pustelninkui vienamui*⁵⁵ ir kt. Tokia vienaskaitos naudininko forma labai ilgai išlaikyta giesmėje „Prieš taip didį Sakramentą“:

*Garbė Tėvui Sutvėrėjui
Ir Jo Sūnui Atpirkėjui,
Šventai Dvasiai ir tikramui
Dievui Trejybės vienamui.*⁵⁶

Taip ši posmelį giedant ir dabar dar galima išgirsti vienoje kitoje bažnyčioje. Dabartinio archajinių formų pakeitimo įvardžiuotinėmis *tikrajam, vienajam* negalima laikyti pavykusių, nes skaitvardžio *vienas, viena* įvardžiuotinės formos nevartojamos. Jų pasitaikydavo tik senuosiuose raštuose. Pavyzdžiui, S. B. Chylinskio Biblijoje pavartotos įvardžiuotinės skaitvardžio *vienas* galininko linksnio formos: [*Aukojo*] *vienąjį veršį, jaunąjį jautį, vienąjį aviną, vienąjį avinėlį*⁵⁷.

2000 m. Zarasų rajone įrašytas toks moters pagiedotas pirmosios psalmės fragmentas:

*Jis medžiui lygus augančiamui,
Prieg drėgnai vietai žaliujančiamui.*

Dabartiniame „Šventojo Rašto“ A. Rubšio vertime jis yra toks:

*Jis yra lyg medis,
pasodintas prie tekančio vandens.*⁵⁸

Nuo senų laikų religiniuose tekstuose buvo vartojama daiktavardžio *dangus* daugiskaitos forma. Žr. M. Mažvydo *Tewe mušu kuris efi dangufu*⁵⁹. Dabar ši forma išlaikyta giesmėje „Rasokit, dangūs“.

Dar visai neseniai vartotas įvardžio *savęs* aliatyvas *savęsp*, pvz.:

*čia jis peni mus ir laukia
ir savęsp meilingai traukia.*⁶⁰

Giesmėse ilgokai išsilaikė atematinis veiksmažodis *esmi* „esu“, pvz.:

*Ak, nevertas esmi, Pone,
tokią brangią gaut malonę.*⁶¹

Tarminės formos religiniuose giedamuosiuose tekstuose jau seniai keičiamos bendrinės kalbos atitikmenimis. Daugeliu atvejų kitos išeities ir nėra, nes, pavyzdžiui, Žemaitijos ar Suvalkijos bažnyčiose keistokai skambėtų A. Strazdo eilutė *Pulkim ant kelių, visi krikščionės*; A. Baranausko *Skaisčiausioja, gražiausioja dangaus lelija*; *Mes, pavargę piemenėliai, ką tau duosma vargdienėliai*; *Šaltą kietą gimties vietą tarp galvijų apsrinkai* ir kt.

Visiškai tarmybių neatsisakoma. Pavyzdžiui, Antano Liesio išverstame „Psalmyne“ pavartojama tarmybių, siaurai paplitusių ar retų žodžių, pvz., *virvyčių* „strėlė“ vietoj svetimybės *vilyčių, pragarmėj* „pragare“, *puola pagūžom* „puola pasalomis, klastingai“, *šitaipos* „šitaip“, *kirmis* „kirmėlė“, *ašai* „aš“, *ganove* „ganytojau“⁶² ir kt. Saikingai pavartoti tokie žodžiai tekstą pagyvina, padeda išvengti monotoniškumo.

Išvados

1. Leidžiant katalikiškas giesmes Lietuvoje, dažnai tebesilaikoma iš viduramžių atėjusios tradicijos – nenurodomi jų autoriai, vertėjai, parengėjai. Net leidiniuose, kuriuose autoriai užrašomi (pavyzdžiui, „Liturginiame maldyne“), kai kurios giesmės lieka anonimiškos, nes leidėjams autorių išsiaiškinti nepavyko.

2. Religinės giesmės skiriasi nuo liaudies dainų ir pasaulietinės poezijos tuo, kad jų tekstai yra nestabilūs, kintami. Dėl daugkartinio redagavimo net lietuvių literatūros klasikų (pavyzdžiui, A. Strazdo, A. Baranausko) sukurtos giesmės kartais pasikeičia beveik neatpažįstamai. Tokiais atvejais prie giesmių pavadinimų labiausiai tiktų rašyti „Pagal A. Strazdą“, „Pagal A. Baranauską“ ir pan.

3. Nuo pat XVII–XVIII amžiaus iki dabartinių laikų giesmių tekstai trumpinami. Pavyzdžiui, Velykų giesmė „Linksma diena mums nušvito“ sutrumpėjo nuo septyniolikos iki keturių posmelių.

4. Įvairių konfesijų religiniams tekstams būdingas nevienodo laipsnio kalbos archajiškumas: nuo giedojimo ar meldimosi negimtajai, dažnai net nesuprantama kalba (sanskritu, lotynų, senųjų slavų kalbomis) iki negausių leksinių ar morfologinių archaizmų, kurių dar galima aptikti ir lietuvių katalikiškose giesmėse. Saikingai vartojami tarminiai žodžiai ar formos giesmių tekstams nekenkia.

NUORODOS

- ¹ Liturginis maldynas. Lietuvos Vyskupų Konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2007. P. 526–527.
- ² Plačiau apie šias valandas žr.: *Motuzas A.* Švč. Mergelės Marijos valandų maldų ir giesmių lietuviškoji kilmė, jų giedojimo lokaliniai ypatumai // LKMA metraštis. 1997. Nr. XI. P. 143–160; *Motuzas A.* Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 2005. P. 18–29.
- ³ *Vaicekauskas M.* Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 2005.
- ⁴ Giesmės dangaus miestui / par. D. Pociūtė-Abukevičienė, M. Vaicekauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 1998.
- ⁵ *Lebedys J.* 1646 metų giesmynas // *Slavočinskis S. M.* Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 1958. P. 7–52; *Lebedys J.* Senoji lietuvių literatūra. Vilnius: Mokslas. 1977. P. 86–94; *Zinkevičius Z. S. M.* Slavočinskio giesmyno (1646 m.) kalba // Lietuvių kalbotyros klausimai. 1974. Nr. 15. P. 137–170; *Zinkevičius Z.* Lietuvių kalbos istorija. T. III: Senųjų raštų kalba. Vilnius: Mokslas. 1988. P. 204–213. *Vaicekauskas M.* Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės. Ten pat. P. 62–73 ir kt.
- ⁶ *Lebedys J.* Senoji lietuvių literatūra. Ten pat. P. 140–142; *Vaicekauskas M.* Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės. Ten pat. P. 77–88; *Vaicekauskas M.* Pranciškus Šrubauskis: asmenybė ir „Balsas širdies“ // LKMA metraštis. 1996. Nr. X. P. 183–188; *Kabašinskaitė B.* Žemaitiškieji rengėjo tapatybės pėdsakai XVIII–XIX amžiaus pagrindiniame katalikų giesmyne 1: *Balso širdies* pirmojo leidimo kalbos kaita // *Archivum Lithuanicum*. 2006. Nr. 8. P. 149–186.
- ⁷ *Kalvanas jaunesnysis J., Motuzas A.* ir kt. Giesmynas // Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2004. T. VI. P. 645–646; *Kabašinskaitė B.* XVI–XX amžiaus lietuviškų giesmių tyrimo ir publikavimo apžvalga // *Archivum Lithuanicum*. 2001. Nr. 3. P. 325–344.

- ⁸ *Strazdas A.* Giesmies swietiskas ir szwintas sudietas par kuniga Untana Drazdawska Wil'niuuy Drukarnioy Kunigu Missionoriu. 1814. Puslapiai nenumeruoti; *Baranauskas A.* Raštai I. Poezija. Vilnius: Baltos lankos. 1995; Giesmių knyga arba Kantičkos. Motiejaus Valančiausio Žemaičių vyskupo parvežėta ir iš naujo atspausa. Tilžėje 1913. Kašta ir spauda Otto v. Mauderodės; Giesmynas / par. J. Tilvytis. Marijampolė: Marijonų spaustuvė. 1930; Parapijiečio giesmynėlis / par. M. Buožius. Vidiškiai. 1943; Aniuolas Sargas arba maldaknygė. Vinterbergas: Katalikiškųjų leidinių įstaiga ir spaustuvė J. Steinbrenerio, „Marijos Pagalba“. 1909; *Žitkus K.* Sveika Marija: Tikybos vadovėlis. Kaunas: Žiniija. 1940; Liturginis giesmynas / par. K. Senkus. Kaunas: Valstybinė „Šviesos“ leidykla. 1993; Liturginis maldynas. Ten pat; Bendruomenės giesmynas / sud. ir red. M. Pitrėnas. Vilnius: Palaimintojo Jurgio Matulaičio parapija. 1998; Psalmynas / red. V. Aliulis, Č. Kavaliauskas. Vilnius–Kaunas: Lietuvos TSR Vyskupijų Ordinarių Kolegija. 1973; *Maironis.* Raštai. T. I. Vilnius: Vaga. 1987; *Brazdžionis B.* Poezijos pilnatis. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas „Sietynas“. 1989.
- ⁹ *Zinkevičius Z.* Lietuvių kalbos istorija. T. III: Senųjų raštų kalba. Ten pat. P. 208.
- ¹⁰ *Vaicekauskas M.* Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės. Ten pat. P. 62.
- ¹¹ *Motuzas A.* Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Ten pat. P. 56–57; 74 ir kt.
- ¹² *Motuzas A.* Švč. Mergelės Marijos valandų maldų ir giesmių lietuviškoji kilmė, jų giedojimo loka-liniai ypatumai // Ten pat. P. 146.
- ¹³ *Motuzas A.* Lietuvos Kalvarijų kryžiaus kelių giesmių literatūrinių ir muzikinių tekstų kilmė: vietos ar atneštinė tradicija? // *Lituanistica.* 2011. Nr. 57 (1). P. 81–92. P. 86.
- ¹⁴ *Motuzas A.* Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Ten pat. P. 68.
- ¹⁵ Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 61–63; 89 ir kt.
- ¹⁶ Giesmių knyga arba Kantičkos. Ten pat. P. 21–22.
- ¹⁷ Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 117.
- ¹⁸ *Baranauskas.* Ten pat. P. 321.
- ¹⁹ *Slavočinskis S. M.* Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. 1646 (Fotografuotinis leidimas). Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 1958. P. 90–91.
- ²⁰ Giesmių knyga arba Kantičkos. Ten pat. P. 21.
- ²¹ *Baranauskas.* Ten pat. P. 335.
- ²² Giesmynas. Ten pat. P. 25.
- ²³ *Vaicekauskas M.* Lietuviškų katalikiškų XVII–XVIII amžiaus giesmių anonimiškumas: probleminiai svarstymai // *Archivum Lithuanicum.* 2004. Nr. 6. P. 131–147. P. 131.
- ²⁴ Deja, dauguma Lietuvos gyventojų nežino, kas parašė giesmes „Pulkim ant kelių“, „Linksma diena mums nušvito“, „O Kristau, pasaulio Valdove“ ir kt.
- ²⁵ *Maironis.* Ten pat. P. 90.
- ²⁶ Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 255; Parapijiečio giesmynėlis. Ten pat. P. 85.
- ²⁷ Bendruomenės giesmynas. Ten pat. P. 151.
- ²⁸ *Strazdas.* Ten pat.
- ²⁹ Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 35.
- ³⁰ *Slavočinskis.* Ten pat. P. 183.
- ³¹ *Baranauskas.* Ten pat. P. 327.
- ³² Aniuolas Sargas arba maldaknygė. Ten pat. P. 485.
- ³³ *Žitkus.* Ten pat. P. 149.
- ³⁴ Žr. *Baranauskas.* Ten pat. P. 327–328 ir Liturginis maldynas. Ten pat. P. 545–546.
- ³⁵ *Mikšytė R.* Iš Baranausko raštų istorijos // *Baranauskas A.* Raštai. Vilnius: Baltos lankos. 1995. T. 1. P. XV, XIX.
- ³⁶ *Baranauskas.* Ten pat. P. 336.
- ³⁷ Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 139.
- ³⁸ *Baranauskas.* Ten pat. P. 324.

- 39 Bendruomenės giesmynas. Ten pat. P. 156.
- 40 *Baranauskas*. Ten pat. P. 324.
- 41 Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 257.
- 42 *Brazdžionis*. Ten pat. P. 134.
- 43 *Vaicekauskas M.* Lietuviškų katalikiškų XVII–XVIII amžiaus giesmių anonimiškumas: probleminiai svarstymai. Ten pat. P. 136.
- 44 Ten pat. P. 139–141.
- 45 Giesmynas. Ten pat. P. 55–65; 73–81.
- 46 Ten pat. P. 1–475.
- 47 Parapijiečio giesmynėlis. Ten pat. P. 12, 13, 33, 37, 57 ir kt.
- 48 Giesmių knyga arba Kantičkos. Ten pat. P. 56.
- 49 Korektūros klaida. Ten pat. P. 55.
- 50 *Balčytytė-Dačinskienė V.* Katalikų laidotuvių giesmių giedojimo tradicijos Lietuvoje // LKMA metraštis. 1997. Nr. XI. P. 140.
- 51 Liturginis giesmynas. Ten pat. P. 163, 136, 165 ir kt.
- 52 Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mintis. 1968. T. I. P. 387.
- 53 *Baranauskas*. Ten pat. P. 355, 169, 324.
- 54 *Mikšytė*. Ten pat. P. XV.
- 55 Aniuolas Sargas arba maldaknygė. Ten pat. P. 238, 239, 373.
- 56 *Žitkus*. Ten pat. P. 146.
- 57 Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 1999. T. XIX. P. 149.
- 58 Šventasis Raštas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2009. P. 1144.
- 59 *Mažvydas M.* Katekizmas ir kiti raštai (Faksimilių rinkinys). Vilnius: Baltos lankos. 1993. P. 69.
- 60 Parapijiečio giesmynėlis. Ten pat. P. 11.
- 61 *Žitkus*. Ten pat. P. 146.
- 62 Psalmynas. Ten pat. P. 20, 18, 24, 29, 39, 46, 133 ir kt.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Aniuolas Sargas arba maldaknygė. Vinterbergas: Katalikiškųjų leidinių įstaiga ir spaustuvė J. Steinbrenerio, „Marijos Pagalba“. 1909.
2. *Balčytytė-Dačinskienė V.* Katalikų laidotuvių giesmių giedojimo tradicijos Lietuvoje // LKMA metraštis. 1997. Nr. XI. P. 135–142.
3. *Baranauskas A.* Raštai I. Poezija. Vilnius: Baltos lankos. 1995.
4. Bendruomenės giesmynas / sud. ir red. M. Pitėnas. Vilnius: Palaimintojo Jurgio Matulaičio parapija. 1998.
5. *Brazdžionis B.* Poezijos pilnatis. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas „Sietynas“. 1969–1970.
6. Giesmės dangaus miestui / par. D. Pociūtė-Abukevičienė, M. Vaicekauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 1998.
7. Giesmių knyga arba Kantičkos. Motiejaus Valančiausio Žemaičių vyskupo perveizėta ir iš naujo atspausa. Tilžėje 1913. Kašta ir spauda Otto v. Mauderodės.
8. Giesmynas / par. J. Tilvytis. Marijampolė: Marijonų spaustuvė. 1930.
9. *Kabašinskaitė B.* XVI–XX amžiaus lietuviškų giesmių tyrimo ir publikavimo apžvalga // Archivum Lithuanicum. 2001. Nr. 3. P. 325–344.
10. *Kabašinskaitė B.* Žemaitiškieji rengėji tapatybės pėdsakai XVIII–XIX amžiaus pagrindiniame katalikų giesmyne I: *Balso širdies* pirmojo leidimo kalbos kaita // Archivum Lithuanicum. 2006. Nr. 8. P. 149–186.
11. *Kalvanas jaunesnysis J., Motuzas A.* ir kt. Giesmynas // Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2004. T. VI. P. 645–646.

12. *Lebedys J.* 1646 metų giesmynas // *Slavočinskis S. M.* Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 1958. P. 7–52.
13. *Lebedys J.* Senoji lietuvių literatūra. Vilnius: Mokslas. 1977.
14. Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mintis. 1968. T. I.
15. Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 1999. T. XIX.
16. Liturginis giesmynas / par. K. Senkus. Kaunas: Valstybinė „Šviesos“ leidykla. 1993.
17. Liturginis maldynas. Lietuvos vyskupų konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2007.
18. *Maironis.* Raštai. T. I. Vilnius: Vaga. 1987.
19. *Mažvydas M.* Katekizmas ir kiti raštai (Faksimilių rinkinys). Vilnius: Baltos lankos. 1993.
20. *Mikšytė R.* Iš Baranausko raštų istorijos // *Baranauskas A.* Raštai. Vilnius: Baltos lankos. T. 1. 1995. P. XIII–XXI.
21. *Motuzas A.* Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 2005.
22. *Motuzas A.* Lietuvos Kalvarijų kryžiaus kelių giesmių literatūrinių ir muzikinių tekstų kilmė: vietos ar atneštinė tradicija? // *Lituanistica.* 2011. Nr. 57 (1). P. 81–92.
23. *Motuzas A.* Švč. Mergelės Marijos valandų maldų ir giesmių lietuviškoji kilmė, jų giedojimo loka-liniai ypatumai // *LKMA metraštis.* 1997. Nr. XI. P. 143–160.
24. Parapijiečio giesmynėlis / par. M. Buožius. Vidiškiai. 1943.
25. Psalmynas / red. V. Aliulis, Č. Kavaliauskas. Vilnius–Kaunas: Lietuvos TSR Vyskupijų Ordinaru Kolegija. 1973.
26. *Slavočinskis S. M.* Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. 1646 (Fotografuotinis leidimas). Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. 1958.
27. *Strazdas A.* Giesmies swietiszkas ir szwintas sudietas par kuniga Untana Drazdawska Wil'niuy Drukarnioy Kunigu Missionoriu. 1814.
28. Šventasis Raštas. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2009.
29. *Vaicekauskas M.* Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 2005.
30. *Vaicekauskas M.* Lietuviškų katalikiškų XVII–XVIII amžiaus giesmių anonimiškumas: probleminiai svarstymai // *Archivum Lithuanicum.* 2004. Nr. 6. P. 131–146.
31. *Vaicekauskas M.* Pranciškus Šrubauskis: asmenybė ir „Balsas širdies“ // *LKMA metraštis.* 1996. Nr. X. P. 183–188.
32. *Zinkevičius Z.* Lietuvių kalbos istorija. T. III: Senųjų raštų kalba. Vilnius: Mokslas. 1988.
33. *Zinkevičius Z.* Lietuvių poteriai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2000.
34. *Zinkevičius Z. S. M.* Slavočinskio giesmyno (1646 m.) kalba // *Lietuvių kalbotyros klausimai.* 1974. Nr. 15. P. 137–170.
35. *Žitkus K.* Sveika Marija: Tikybos vadovėlis. Kaunas: Žiniija. 1940.

Gauta: 2012 04 17

Parengta spaudai: 2012 06 05

Žaneta MARKEVIČIENĖ

SEVERAL PECULIARITIES OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES CATHOLIC RELIGIOUS SONG LYRICS

S u m m a r y

Lyrics chanted in Lithuanian Catholic churches and at home are characterised by a vast diversity of genres: songs, psalms, litanies, hymns, lamentations, prayers, even lullabies, etc. can be encountered. The main prayers are also chanted: The Lord's Prayer, Hail Mary, Credo, etc.

A typical feature characteristic of the majority of songs is their anonymity. Since as early as in the Middle Ages, authors, translators and composers of religious song have not been indicated in Western Europe. This tradition was taken over by Lithuanian publishers – starting with the first Catholic chant book compiled in 1646 by S. M. Slavočinskis (Sławoczynsky) and finishing with the current period. Even now almost all religious songbooks have no indications of author, translator and composer names. The book “Liturginis giesmynas” (*The Liturgical Songbook*) published in 1993 includes attempts to point out the names of song authors and composers. Anyway, as this is not typical of almost any songbooks, most Lithuanian Catholics are unaware of who even wrote some very popular religious songs.

Religious songs also have another specific feature – their lyrics change constantly, as they undergo several editions due to the adaptation to the language of different time periods. A comparison of several publications containing the same song results in discovery of several different versions of the song. Big changes have occurred even in songs created by A. Strazdas, A. Baranauskas, Maironis and other Lithuanian classical poets. Religious song lyrics sometimes change beyond recognition in comparison with the primary lyrics written by poets. In such cases, a problem of who is to be considered the author of the song occurs. The author of this article proposes writing “After A. Baranauskas; After A. Strazdas”, etc. in case such questions occur. It happens quite often when editors carry their jobs too far – new lyrics become inferior to the versions created by classical poets. Meanwhile, secular, non-sacred poetry by the same authors (A. Strazdas, A. Baranauskas, etc.) remains authentic or is edited only slightly in different issues.

One more feature of religious songs is that they are constantly abbreviated. E.g., the Easter song “Linksma diena mums nušvito” (*A Joyous Day for Us Has Dawned*) was shortened down to 8 verses from the original 17 verses in translations by S. M. Slavočinskis and A. Baranauskas, and down to 4 verses in the 1943 schoolbook of the Catholic religion, “Sveika Marija” (Hail Mary). Abbreviation of religious songs is also typical in other countries. However, very long sacred songs still used to be performed quite recently. In a 1930 songbook, a song about the Passion of the Christ had 86 verses; another song had 51 verses, etc.

Religious texts are characterised by certain language archaicity and mystery. Up to now, people of different places from all over the world have been praying and chanting in dead languages: Latin, Sanskrit, Old Slavonic, Coptic, etc. Latin was the cult language in Lithuania for many ages. Nowadays, this tradition is being partially restored. In some churches, some songs are sung and some prayers are said in Latin.

In Lithuanian sacred songs, lexical archaisms are almost not encountered any longer – they have been substituted with modern words. Yet morphological archaisms have been retained for quite long – some of them as long as up to nowadays. E.g., the dat. sg. forms *vienamui*, *tikramui* have not been influenced by morphological shortening (cf. the modern forms *vienam* (dat. sg. of *one*), *tikram* (dat. sg. of *the real*). Cf. also the allative form *savęsp* (*towards himself*) vs. the modern prepositional form *prie savęs*; *esmi* (*I am*) vs. the modern form *esu*, etc. Such forms have become obsolete and totally extinct in the standard language. Dialectal forms, despite being scarce, are also used.

The language of religious songs was basically edited and normed during the inter-war period (the first period of Lithuanian independence between WWI and WWII).

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: giesmės tekstas, anonimiškumas, tekstų nestabilumas, giesmių trumpinimas, archaizmas, tarmybė.

KEY WORDS: religious song lyrics, anonymity, text instability, abbreviation of religious songs, archaism, vernacularism.

Žaneta MARKEVIČIENĖ – humanitarinių mokslų (filologijos) daktarė. Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros docentė. Pagrindinės tyrimų kryptys – lietuvių dialektologija, lietuvių kalbos istorija. Adresas: V. Drusko g. 10-223, 04304 Vilnius. Tel. 8 629 26 435.

Žaneta MARKEVIČIENĖ – Doctor of Humanities (Philology) and associate professor at the Department of Lithuanian Linguistics and Communication, Lithuanian University of Educational Sciences. Fields of scientific research: Lithuanian dialect science, history of the Lithuanian language. Adress: V. Drusko g. 10-223, 04304 Vilnius. Tel. 8 629 26 435.